

VYKDYTOJO EKSCESO PROBLEMA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS
TEORIJOJE IR PRAKTIKOJE

Aurelijus Gutauskas *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas agutas@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. kovo 10 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 30 d.

Santrauka. Straipsnyje aptariamas vienas iš sudėtingesnių bendrininkavimo instituto aspektų – vykdytojo ekscesas. Ekscesas, kaip ir bet kuris kitas reiškinys, susijęs su bendrininkavimu darant nusikalstamą veiką, yra sudėtingas ir įvairiapusis reiškinys, reikalaujantis išsamios analizės. Autorius analizuoja eksceso sampratą ir požymius, pateikia užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų apžvalgą.

Autoriaus nuomone, pažeisti susitarimą gali bet kuris nusikalstamos veikos bendrininkas, todėl straipsnyje pateikiama autoriaus koncepcija, kuria remiantis siūloma „vykdytojo eksceso“ sampratą pakeisti „bendrininko eksceso“ samprata.

Gana daug dėmesio straipsnyje autorius skiria teismų praktikos apžvalgai, tiesiogiai susijusiai su nagrinėjama problematika. Autorius pateikia eksceso baudžiamąjį teisinį vertinimą teisės saugos institucijų praktinėje veikloje.

Pagrindinės sąvokos: bendrininkavimas, bendrininko ekscesas, bendrininkų baudžiamoji atsakomybė.

1. ĮVADAS

Bendrininkavimo, kaip baudžiamosios teisės instituto, problema yra daugialypė ir jai mokslininkai skiria daug dėmesio, tačiau eksceso klausimas nagrinėjamas per mažai. Dažniausiai ekscesas analizuojamas arba bendrame bendrininkavimo instituto kontekste, arba paličiamas tik vykdytojo eksceso klausimas, tuo tarpu nuošalyje lieka kiti bendrininkai: organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas.

Vykdytojo susitarimo su kitais bendrininkais nesilaikymo pobūdis gali būti labai įvairus, todėl skiriasi ir šio susitarimo nesilaikymo baudžiamasis teisinis vertinimas. Vykdytojas gali visiškai nepaisyti bendrų sutarimo padaryti nusikalstamos veiką, jis gali atlikti ne visus numatytus veiksmus.

Esant vykdytojo ekscesui negalima kalbėti ir apie bendrininkavimą, nes nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių prasme nėra priežastinio bendrininkų veiksmų ir nusikalstamų padarinių, kurie atsiranda dėl

eksceso, ryšio. Prie šių nusikalstamų padarinių atsiradimo kiti bendrininkai neprisideda. Kita vertus, nėra ir subjektyvaus pagrindo atsirasti bendrininkų atsakomybei už vykdytojo ekscesą, nes kiti bendrininkai nenumato, kad vykdytojas padarys veiksmus, dėl kurių nebuvo susitarta.

Ne tik vykdytojas, bet ir kiti bendrininkai gali pažeisti tarpusavio susitarimą dėl bendros nusikalstamos veikos, atlikti neaptartus ir bendrai nusikalstamai veikai nereikalingus veiksmus. Įmanomas kiekvieno bendrininko ekscesas, už kurį atsakomybė kyla asmeniškai.

2. EKSCESO SAMPRATA

Vykdytojo ekscesas – sąvoka, kilusi iš lotyniško žodžio „excessus“ – išėjimas, pasitraukimas, prasilenkimas. Vykdytojas padaro nusikalstamą veiką, kurios neapima kitų bendrininkų ketinimai.

Nusikalstama veika, padaryta esant ekscesui, gali būti susijusi ir su sumanyta nusikalstama veika, ir su sunkesne, ir ne tokia sunkia atsižvelgiant į jos pobūdį ir pavojingumo visuomenei laipsnį. Bet kuriuo atveju už ekscesą kiti bendrininkai atsakyti negali, tad kaltės klau-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas, socialinių mokslų daktaras.

simas tiesiogiai siejamas su vykdytojo padaryta nusikalstama veika [1, p. 679].

Vykdytojo ekscesas yra bendrininkų susitarimo ribų peržengimas, kai vykdytojas padaro tokių veiksmų, kurie savo pobūdžiu, apimtimi arba padarymo būdu neatitinka susitarimo turinio ir sudaro kvalifikuotą to nusikaltimo rūšį, arba kai jis padaro dar kokį nors kitą nusikaltimą, dėl kurio su kitais bendrininkais nebuvo susitarta [2, p. 169].

I. Bentamas ekscesu vadina atvejus, kai iš kelių bendrininkų vienas nesilaiko bendro susitarimo [3, p. 169]. S. V. Poznyševas ekscesu laiko tokius atvejus, kai vykdytojas peržengia bendrininkų kaltės ribas ir padaro sunkesnę nusikalstamą veiką [4, p. 394]. N. S. Tagancevas eksceso terminą aiškina kur kas plačiau: tai tokie atvejai, kai vykdytojo veiklos rezultatas nesutampa su tuo, kas buvo sugalvota [5, p. 781].

Galima išskirti ir vykdytojo eksceso požymius:

- 1) nėra veiksmų bendrumo;
- 2) iš anksto nežinoma apie vykdytojo veiksmus.

Baudžiamosios teisės teorijoje ekscesai, atsižvelgiant į bendrininkų susitarimo nukrypimo pobūdį, skiriami į kiekybinį ir kokybinį ekscesus.

Kiekybinis ekscesas yra toks, kai vykdytojas padaro nusikalstamą veiką, t. y. tokią, kokią jis turėjo įvykdyti pagal bendrininkų susitarimą. Dažniausiai kiekybiniu ekscesu laikomos nusikalstamos veikos, kurios padaro žalą vienam objektui.

Kokybinis ekscesas yra toks, kai vykdytojas padaro tokią nusikalstamą veiką, kurią jis buvo lenkiamas padaryti arba kurią padaryti jam padėjo kiti bendrininkai.

Praktikoje žinomos šios kokybinio eksceso rūšys:

- 1) vietoj vienos sugalvotos nusikalstamos veikos padaroma visiškai kitokia nusikalstama veika, pavyzdžiui, vietoj vagystės padaromas plėšimas.
- 2) padaroma sugalvota nusikalstama veika, tačiau esant kvalifikuojančioms aplinkybėms, pavyzdžiui, vietoj paprasto nužudymo, padaromas nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis.
- 3) kartu su sugalvota nusikalstama veika padaroma dar ir kita veika, kurios neapima kitų bendrininkų ketinimai, pavyzdžiui, be turto prievartavimo, padaromas dar ir išžaginimas.

Gali pasitaikyti ir tokių atvejų, kai vykdytojas padaro lengvesnę nusikalstamą veiką, nei buvo susitarta su kitais bendrininkais, pavyzdžiui, vietoj plėšimo padaroma vagystė. Kyla vykdytojo eksceso vagystės atžvilgiu klausimas. Atsakymą galima rasti dar XIX a. rusų mokslininkų darbuose. Anot I. J. Heifeco, jeigu kurstymas buvo nukreiptas padaryti sunkesnę nusikalstamą veiką, o vykdytojas padaro mažesnio sunkumo nusikalstamą veiką, tai kurstytojo kaltės klausimas turėtų būti sprendžiamas išskirtinai pagal vykdytojo padarytą nusikalstamą veiką. Kurstęs plėšti kurstytojas turėtų atsakyti už vagystę. Kurstomas nusikalstamos veikos „likutis“ turėtų būti vertinamas tik kaip tyčios iškėlimas aikštėn, už kurią atsakomybė kilti negali [6, p. 6].

Kalbant apie vykdytojo ekscesą reikėtų turėti omenyje tai, kad kitų bendrininkų veiksmai turi būti susiję

priežastiniu ryšiu su vykdytojo padaryta nusikalstama veika.

Nustatant vykdytojo ekscesą, labai svarbu nustatyti susitarimo pobūdį ir jo apimtis bei kiekvieno bendrininko sąsajas su skirtingais padarytos nusikalstamos veikos požymiais.

Kita vertus, ekscesas apima ne tik padarytos nusikalstamos veikos rūšį, bet ir atskirus konkrečios nusikalstamos veikos požymius, pavyzdžiui, pagrobtus daiktus arba smurto panaudojimo mastą, ginklų naudojimą ir pan.

Labai svarbu atskleisti vieno iš objektyvių bendrininkavimo požymių – bendrininkų veiksmų bendrumą. Dažniausiai ta pati nusikalstama veika padaroma bendrais kelių asmenų veiksmais. Kiekvienas iš šių asmenų atlieka savo veiksmus darant nusikalstamą veiką, t. y. įneša savo indėlį į tai ir padeda įgyvendinti kitų bendrininkų nusikalstamus ketinimus. Galbūt tikslingiau bendrininkų veiksmų bendrumo požymį vadinti objektyviai-subjektyviu požymiu, nes jis turi ir psichologinio pobūdžio elementų.

Bendrininkų veiksmų bendrumas pirmiausia pasireiškia tuo, kad nusikalstama veika padaroma tarpusavyje susijusiais ir iš anksto suderintais bendrininkų veiksmais arba neveikimu; antra, veiksmų bendrumas susijęs su bendru visiems bendrininkams nusikalstamų padarinių siekimu; trečia, egzistuoja kiekvieno bendrininko veiksmų ir bendrų nusikalstamų padarinių priežastinis ryšys.

Kiekvienas bendrininkas siekia būtent to nusikalstamo rezultato, kurio siekia ir kiti bendrininkai, tačiau tokiose situacijose, kai darydami nusikalstamą veiką bendrininkai pasiekia skirtingą rezultatą, vargu ar galima kalbėti apie bendrininkavimą (nelieka priežastinio kiekvieno bendrininko veiksmų ir bendrų nusikalstamų padarinių ryšio, ekscesas neįeina ir į bendrą bendrininkų tyčią).

Kai kurie mokslininkai siūlo sukurti papildomą požymį, apibūdinantį bendrininkavimo institutą – tai bendrininkų tarpusavio informuotumas. Juk kaltė reikalauja, kad kiekvienas bendrininkas suvoktų atliekamus veiksmus. Bendrininkų tarpusavio informuotumas apie atliekamus veiksmus praktikoje leistų išvengti nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemų, susijusių su ekscesu.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nepateikia eksceso sampratos, tačiau, remdamiesi Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 26 straipsnio 1 dalies nuostata, jog bendrininkai atsako tik už tas vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas, kurias apėmė jų tyčia, galime teigti, kad kiti bendrininkai neatsako už vykdytojo ekscesą.

3. VYKDYTOJO EKSCESAS AR BENDRININKŲ EKSCESAS?

Šis klausimas nuolat kyla visiems, kas domisi baudžiamąja teise, ypač kai kalbama apie bendrininkų rūšis. Šios teorijos pradininku reikėtų laikyti rusų mokslininką P. F. Telniova, kuris siūlė „vykdytojo eksceso“ terminą

pakeisti „bendrininko ekscesu“ [7, p. 152–156]. Jo nuostata buvo tokia, kad už ekscesą turi atsakyti tas bendrininkas, kuris nesilaiko susitarimo. Nukrypimas nuo susitarimo (kaip ir vykdytojo) įmanomas ir organizatoriaus, ir kurstytojo, ir padėjėjo atžvilgiu. Ši P. F. Telniovo koncepcija neprigijo baudžiamosios teisės teorijoje.

Pabandykime įsivaizduoti situaciją, kai vykdytojas A paprašė padėjėjo B atnešti šiam virtuvinį peilį, kad juo galėtų nužudyti pilietį C. B vietoje peilio atneša A neteisėtai laikomą šaunamąjį ginklą. A atsisako panaudoti šaunamąjį ginklą ir C nužudo pasinaudodamas kitais įrankiais. Atrodo, šiuo atveju turime padėjėjo ekscesą. Jis turėtų atsakyti už neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais.

Kitas atvejis leidžia galvoti apie organizatoriaus ekscesą. Tarkime, kad yra du organizatoriai: organizatorius A ir organizatorius B ir vykdytojas C. Organizatorius A suorganizuoja aukos „pamokymą“, t. y. jo sumušimą. Visi sutaria, kaip ir kada atlikti šiuos veiksmus, tačiau organizatorius B dar sugalvojo auką nužudyti. Vykdytojas C auką nužudo. Taigi organizatorius B pažeidžia susitarimą.

Galime įsivaizduoti ir kurstytojo eksceso atvejį. Tarkime, kad yra organizatorius A, kurstytojas B ir vykdytojas C. Organizatorius A prašo kurstytojo B sukurstyti vykdytoją C išžaginti auką, tuo tarpu kurstytojas B sukursto vykdytoją C ne tik išžaginti, bet ir nužudyti. Pastarasis taip ir padaro.

Ko gero, ekscesas gali būti siejamas ir su atskiromis bendrininkavimo formomis, pavyzdžiui, organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus tokių nusikalstamų grupuočių narius orientuoja vykdyti vienas nusikalstamas veikas, tačiau šie padaro visiškai kitas nusikalstamas veikas, pažeidžiančias šių grupuočių susitarimą ir su skirtingais bendrininkų veiksmiais. Tokiais atvejais galime kalbėti apie organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo ekscesą. Šiai nuostatai pritaria ir A. F. Ananinas [8, p. 95]. Tarkime, kad nusikalstamo susivienijimo vadovas nusikalstamai veikai padaryti pasitelkia vieną iš šio susivienijimo dalyvių, leisdamas pačiam pasirinkti būdą bei priemones padaryti šią nusikalstamą veiką. Kitos nuomonės šalininkai mano, kad šiuo atveju nebus vykdytojo eksceso, nes tokią nusikalstamą veiką jungė ir nusikalstamo susivienijimo vadovo, ir šio susivienijimo dalyvių tyčia.

Remiantis LR BK 26 straipsnio 5 dalimi, nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai. Pritaria čiaai nuomonei, kad galimas ir nusikalstamo susivienijimo arba jo dalyvio ekscesas. Tokiu atveju, kai nusikalstamo susivienijimo dalyvis padaro nusikalstamą veiką, dėl kurios su kitais nariais nebuvo susitarta, už tai jis atsako pats asmeniškai.

Mokslininkai siūlo bendrininkų ekscesą įvardyti kaip vieno arba kelių bendrininkų padarytą nusikalstamą veiką, kurios neapima kitų bendrininkų sumanymas. Už bendrininkų ekscesą atsakomybė kyla atsižvelgiant į kaltę ir jos formą [9, p. 84].

Reikėtų skirti bendrininkavimo ekscesą nuo sude-rinto bendrininkų elgesio nukrypimo. Šis nukrypimas iš esmės neviršija bendrininkų nusikalstamų ketinimų ir gali būti susijęs tik su tokiomis aplinkybėmis, kurios neturi reikšmės nusikalstamos veikos baudžiamajam teisi-niam vertinimui. Vykdytojas šiame kontekste (nuo to, kur jį lenkė organizatorius arba kurstytojas, pagaliau, kur jam padėjo padėjėjas) gali nukrypti tik nuo objekty-vių nusikalstamos veikos požymių.

Analizuojant bendrininkų eksceso problemą, bau-džiamosios teisės literatūroje galima rasti nuostata, ku-ria remiantis įmanoma ir neatsargi kaltė nusikalstamų padarinių atžvilgiu. Pavyzdžiui, bendrininkai susitaria išžaginti auką ir nusikaltimo vykdytojas tai padaro, ta-čiau nukentėjusioji po išžaginimo nusižudo. Tokios nuostatos šalininkai (N. V. Tolstoptatova, M. I. Kova-liovas) mano, kad šiuo atveju atsakomybė turi kilti vi-siems bendrininkams, nepaisant to, kad jie nenorėjo ir neturėjo tokių ketinimų. Anot jų, bendrininkai turėjo ir galėjo numatyti tokius padarinius. Kitos nuostatos šali-ninkai (A. Arutiūnovas) pasisako už tai, kad padariniai, kilę dėl neatsargumo, negali būti laikomi bendrininka-vimo dalimi, nes jų neapima kitų bendrininkų kaltė. Taigi atsakyti už padarinius, kilusius dėl neatsargumo, turi tik vykdytojas.

Daugelis užsienio valstybių baudžiamuosiuose įsta-tymuose laikosi akcesorinės bendrininkavimo teorijos. Ši teorija atsirado dar XVIII a. Prancūzijos revoliucijos laikais ir įstatymais buvo įtvirtinta 1791 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse, ypač 1810 m. Napoleono ko-dekse. Akcesorinės bendrininkavimo teorijos esmė yra ta, kad bendrininkų atsakomybės klausimas susijęs su vykdytojo atsakomybe už padarytą nusikalstamą veiką.

Vokietijos baudžiamojoje teisėje bendras nusikal-timo darymas turi savarankišką neteisėtumo turinį, ne-susijusį su svetima veika, todėl jo atžvilgiu negali būti taikomas kurstymui ir padėjimui reikšmingas priklausomybės (akcesoriškumo) principas, turi būti vadovau-jamasi tiesioginio visų veikos įnašų, padarytų sąmonin-gai ir norint bendrai veikti, inkriminavimo kiekvienam iš bendravykdytojų principu [10, p. 169–170].

Prancūzijos baudžiamojoje teisėje visi bendrininkai gali būti patraukti baudžiamajon atsakomybėn už vyk-dytojo padarytas nusikalstamas veikas, jeigu jis padaro kitą, bet tos pačios prigimties nusikalstamą veiką.

Remiantis Italijos baudžiamuoju kodeksu (BK 116 str.), bendrininkas gali būti patrauktas baudžiamajon at-sakomybėn, jeigu padarytas kitas, nei jis norėjo, nusi-kaltimas, tačiau rezultatas buvo jo veikimo arba nevei-kimo padarinys. Kitaip tariant, būtina nustatyti priežas-tinį ryšį, kuris yra bendrininkų baudžiamosios atsako-mybės pagrindas. Bausmė tam, kuris norėjo mažesnio sunkumo nusikalstamos veikos, gali būti švelninama. Apie bausmės švelninimo tikslingumą ir ribas sprendžia teismas. BK 123 straipsnyje numatoma, kad jeigu kas nors iš dalyvaujančių nusikalstamoje veikoje asmenų veikiant bendrai susitarus padaro kitus veiksmus, dėl kurių nebuvo iš anksto susitarta, toks asmuo atsako pa-gal nusikaltimų sutaptį. Kiti bendrininkai už tą nusikal-timą atsakyti negali.

Kai kuriose valstybėse baudžiamuosiuose įstatymuose yra reglamentuotas bendrininkų ekscesas, tai: Rusijos Federacijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, Kirgizijoje, Armėnijoje ir kitose.

4. EKSCESO VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

4.1. Eksceso baudžiamasis teisinis vertinimas, kai darant nusikalstamą veiką panaudojamas ginklas

Įdomūs teismų sprendimai susiję su ginklo naudojimu bendrai darant nusikalstamas veikas. Tarkime, kad plėšikai daro plėšimą turėdami su savimi šaunamąjį ginklą. Jie nesitaria dėl būtino jo naudojimo, bet vis dėlto ginklą paima su savimi. Tokiu atveju, matyt, galime preziumuoti, kad paimdami ginklą su savimi jie turėjo galvoje ir tikimybę, kad jį panaudos, jei prireiks. Vargu ar tokiais atvejais už nužudymą neatsakingi tie, kurie patys nežudė, bet žinojo, kad kažkas turi ginklą, nebent prieš darant nusikalstamą veiką būtų akivaizdžiai susitarę ginklo nenaudoti jokiū būdu pagal paskirtį, o tik pašdinti.

„K. nuteistas už tai, kad veikdamas kartu su S., turėdamas tikslą bendrininkų grupe, panaudojant šaunamąjį ginklą, plėšimo būdu užvaldyti R. turtą, 2003 m. vasario 20 d. apie 14.00 val. Vilniaus raj., Riešės seniūnijoje, kelyje Žalieji ežerai-Ažulaukė, autobusų stotelėje, automobilyje „Volvo 740“, S. peržengus bendro susitarimo su K. ribas, t. y. du kartus iššovus iš neteisėtai laikomo šautuvo R. į galvą ir šiam mirus, užvaldė nukentėjusiojo automobilį „Volvo 740“, mobiliojo ryšio telefoną, geltono metalo žiedą bei pinigus 5190 Lt“ [11].

Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija šia nutartimi patvirtina išdėstytą teoriją. K sėsdamas kartu su S į nukentėjusiojo automobilį žinojo, kad S turi ginklą ir kad šis ginklas bus panaudotas užvaldant nukentėjusiojo turtą. K būsimų veiksmų pobūdis buvo žinomas iš anksto. Tai patvirtina ir S parodymai, kuriuose aiškiai parodoma, kad K turėjo padėti atimti iš nukentėjusiojo turtą. Be to, kasatoriaus konkretūs veiksmai po to, kai nukentėjusįjį nužudė S (padėjo nužudytojo kūną pertempti ant galinės sėdynės, padavė S reples, kuriomis šis nutraukė nuo nužudytojo rankos žiedą, pats paėmė mobiliojo ryšio telefono aparatą, užvaldytu automobiliu kurį laiką važiavo kartu su S, padavė žiedą ir mobilųjį telefoną), įrodo, kad K ir S būta susitarimo tam tikru būdu užvaldyti turtą.

Dar vienas teismų praktikos pavyzdys byloja apie bendrininkų susitarimo išaiškinimo svarbą nustatant, ar buvo vykdytojo ekscesas. Organizatorius neapibrėžė susitarimo ribų ir bylos aplinkybės rodė, kad susitariant nenumatyti smurto neįmanoma. Svarbiausiu argumentu vertinant eksceso klausimą turi būti ne paties ginklo turėjimo suvokimas, o smurtinio užvaldymo būdo galimybės suvokimas:

„Kasatorius prašo perkvalifikuoti veiką iš BK 272 str. 2 d. į BK 271 str. 2 d., nes organizavo ne plėšimą, o vagystę. Kasatorius teigia, kad nežinojęs, jog jo bendrininkas turi ginklą. Tačiau tam, kad būtų perkvalifikuoti kasatoriaus veiksmai iš BK 18 str. 4 d. ir 272 str. 2 d. į BK 18 str. 4 d. ir 271 str. 2

d., reikia nustatyti vykdytojo ekscesą, t. y. tą faktą, kad V., darydamas nusikaltimą, t. y. užvaldydamas svetimą mašiną, peržengė susitarimo ribas“ [12].

Nežinojimas, kad bendrininkas turi ginklą, pats savaime dar nepaneigia turto užvaldymo smurtu būdo suvokimo ir pritarimo. Teisingai kvalifikuoti veiką labai svarbus yra bendrininkų susitarimo pobūdžio įvertinimas. Iš bylos medžiagos aiškėja, kad nebuvo tiksliai aptartos susitarimo ribos. Aiškus buvo tik galutinis tikslas: užvaldyti konkretų svetimą automobilį. Buvo parodytas konkretus garažas (antroje eilėje pirmas garažas), į kurį šiuo automobiliu atvyks du vaikinai. Taigi iš bylos medžiagos aišku, kad kasatorius žinojo, jog automobilio garaže nėra ko vogti. Be to, kasatorius žinojo, kad nurodytas automobilis į garažą greitai laiku grįš ir joje bus du vaikinai. Nustatyta, kad kasatorius su V palaikė nuolatinį ryšį, ir jau laukė V sutartoje vietoje su pagrobtu automobiliu.

Visa tai suteikia pagrindą teigti, kad esamomis sąlygomis slaptai arba atvirai, bet nesmurtiniu būdu automobilį pagrobti būtų sunku (automobilio garaže nėra, jame bus du žmonės, kasatorius lauks sutartoje vietoje). Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad nebuvo rasta jokių garažo vartų laužimo arba atidarymo, taip pat automobiliams vogti pritaikytų įrankių. Atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes labai tikėtina, kad automobilį susitarta užvaldyti dar neužrakinus garažo ir nepasišalinus automobiliu važiuosiems žmonėms. Tokiomis sąlygomis užvaldyti automobilį be smurto nėra paprasta. Tai galėtų reikšti, kad bendrininkams buvo priimtinas bet koks automobilio užvaldymo būdas, net ir smurtas. Įvertinusi šią bylą esančią medžiagą, kolegija nusprendė, kad pagrobiant automobilį V nepažeidė susitarimo. Tas faktas, kad kasatorius nežinojo, kad V turi ginklą, dar nereikia, kad susitarimas neapėmė svetimo turto užvaldymo smurtu būdo. Taigi nėra pagrindo perkvalifikuoti kasatoriaus veiksmų.

4.2. Eksceso nusikalstamų veikų, kurias darant vartojamas smurtas, baudžiamasis teisinis vertinimas

Bendrininkų nusikalstamų veiksmų pobūdis gali būti skirtingas. Galimi atvejai, kai visi bendrininkai vienodai realizuoja visus nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius ir tokiais atvejais kvalifikuojant bendrininkų veiksmus problemų nekyla. Pasitaiko atvejų, kai vienas arba keli bendrininkai savo veiksmais tik iš dalies realizuoja nusikalstamos veikos padarymo sudėties objektyviusius požymius, todėl kyla jų veiksmų vertinimo problemos.

Profesorius V. Piesliakas konstatuoja, kad atskirais atvejais vien tik buvimas nusikaltimo vietoje gali reikšti nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių realizavimą, net neatliekant jokių kitų veiksmų. Tai gali atsitikti, pavyzdžiui, plėšiant. Jeigu kaltininkai yra iš anksto susitarę ir grupė yra gana didelė (3–4 asmenys), nebūtinai visi jie turi tiesiogiai grasinti arba atimti turtą. Jau vien dalyvavimas užpuolime yra psichinis smurtas, nes stipriai veikia užpultąjį, sukausto jo valią ir menkina

galimybes priešintis. Be to, ir pats kaltininkas supranta, kad jo buvimas iš dalies užtikrina nusikalstamos veikos sėkmę [13, p. 28].

Praktikoje nėra vienos nuomonės vertinant panašius atvejus, ypač kai kalbama apie vykdytojo ekscesą.

Nustatant, ar vykdytojo ekscesas buvo, ar ne, labai svarbu nustatyti ne tik bendrininkų susitarimo ribas, bet ir sukonkretinti šį susitarimą:

„J. vaidmuo pasireiškė tuo, jog jis kitiems grupuotės nariams nurodydavo pasiturinčiai gyvenančius asmenis, kurių turtą iš butų galima būtų užvaldyti. Savo sprendimą J motyvavo tuo, jog nurodęs pasiturinčiai gyvenančius asmenis jis suprato, kad grupuotė nori šį turtą užvaldyti slaptos vagystės būdu“ [14].

Apie tai, kad svetimas turtas bus užvaldytas ginkluotų plėšimų būdu, J nežinojo, nes nedalyvavo ruošiantis plėšimams, jis nepadėjo nusikalstamų veikų vykdytojams ginkluojantis, darant kaukes, nežinojo ir plėšimų darymo laiko. Taigi teismas laikė, kad J vaidmuo buvo tik nurodyti namus, kurių gyventojų turtą būtų galima užvaldyti. Vadinas, J yra šių nusikalstamų veikų bendrininkas, t. y. padėjėjas, ir atsako tik už tas nusikalstamas veikas, kurias buvo sutarta padaryti. Jis negali atsakyti už vykdytojų ekscesą. J veiksmai buvo kvalifikuoti kaip padėjėjo užvaldant svetimą turtą.

Dažnai teismai savo sprendimą motyvuoja tuo, kad asmenys darydami nusikalstamą veiką nesusitaria arba nesukonkretina susitarimo. Jeigu vienas iš jų pavartoja smurtą, o kiti tam pritaria (t. y. jie tęsia nusikalstamą veiką), vykdytojo ekscesas nėra.

„M. ir G. nuteisti už tai, kad, iš anksto susitarę ir veikdami grupe su S. ir A., 2000 m. rugsėjo 15 d., apie 01.30 val., būdami girti, prie namo, esančio Vilniaus mieste, Žirmūnų g. 143, turėdami tikslą užvaldyti T. ir B. turtą, pagal iš anksto pasiskirstytus vaidmenis, užpuolė nukentėjusiuosius ir, pavartodami fizinį smurtą, užvaldė jų turtą. Plėšimo metu S. pavartojus smurto veiksmus, nukentėjusiajam T. buvo padarytas sunkus kūno sužalojimas, pavojingas gyvybei“ [15].

Nukentėjusiųjų T ir B turtas užvaldytas panaudojus fizinį smurtą, todėl pagrįstai buvo pripažintas plėšimu. Kasatoriai ir patys neneigia plėšimą padarę kaip grupę iš anksto susitarusių asmenų, tačiau mano, kad sukelti padariniai – T padarytas sunkus kūno sužalojimas – jiems inkriminuotas nepagrįstai.

Su tokiu kasatorių teigimu negalima sutikti, nes dėl bendros veikos atsiradę padariniai yra visiems bendrininkams bendri ir atskirai nesikirstomi. Bendrininkai neatsako už padarinius tik tuo atveju, jeigu nustatomas vykdytojo ekscesas, o vykdytojo ekscesu laikytini tokie veiksmai, kurių neapima bendrininkų tyčia, veiksmai, kurie nebuvo susitarimo dalyku arba kurie buvo padaryti neatsargiai. Kai plėšimą padaro grupė iš anksto susitarusių asmenų, iš kurių tik vienas padaro nukentėjusiajam sunkų kūno sužalojimą, visų veiksmai kvalifikuojami kaip plėšimas, susijęs su sunkaus kūno sužalojimo padarymu, jeigu visi grupės dalyviai iš anksto buvo susitarę padaryti sunkų kūno sužalojimą, arba, nors tokio susitarimo ir nebuvo, buvo susitarta, atsižvelgiant į aplinkybes, pavartoti bet kokį smurtą, kad tik būtų užvaldytas turtas, arba, nors ir nebuvo tartasi dėl smurto pavartojimo, tačiau vienam iš jų pavartojus pavojingą gy-

vybei ir sveikatai smurtą, kiti, suvokę smurto veiksmus, nesiliovė darę nusikaltimą.

Pirmosios instancijos teismas, išanalizavęs įrodymų visumą, padarė pagrįstą išvadą, kad nuteistieji iš anksto susitarė užvaldyti nukentėjusiųjų turtą pavartojant bet kokį smurtą, t. y. jo nesukonkretinę, ir patys vartodami bei suvokdami pil. S smurto veiksmus T atžvilgiu, nesiliovė darę nusikaltimą, tęsė nusikalstamus veiksmus. Teismo išvada, kad plėšimo padarinys – sunkus kūno sužalojimas – atsirado ne dėl neatsargumo, o veikiant nesukonkretinta tyčia, yra išsamiai motyvuota.

[domus teismų praktikos pavyzdys, kuriame nei apygardos teismas, nei Apeliacinis teismas asmenų veiksmuose darant nusikalstamas veikas neižvelgė vykdytojo ekscesą. Nors vėliau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija pasisakė už tai, kad vykdytojo ekscesas galėjo būti, tačiau šio klausimo išsamiau nesvarstė.

Šioje situacijoje pil. J susitarimo ribų apibrėžtumas – plėšti – neįrodytas.

Lietuvos apeliacinis teismas pagrįstai pripažino pil. J kaltu dėl kurstyimo pagrobti pil. O turtą, tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje byloje Nr. 2K-56/1999 konstatavo, kad Lietuvos apeliacinis teismas, padaręs teisingą išvadą dėl kurstyimo padaryti nusikaltimą fakto buvimo, neteisingai įvertino faktines bylos aplinkybes ir dėl to padarė išvadas, kurių nepatvirtina įrodymai, išnagrinėti teisiama jame posėdyje, todėl neteisingai kvalifikavo J veiksmus:

„Nuteisdamas J. dėl kurstyimo padaryti plėšimą iš O., teismas rėmėsi J., S. ir R. parodymais, duotais parengtinio tardymo metu. Visų šių asmenų apklausos protokoluose vartojamas žodis „apiplėšti“. Tačiau nei S. nei R. savo parodymuose nepaaiškina kaip jie suprato žodį „apiplėšti“. Šio žodžio turinys bendrinėje kalboje ir teisėje gali skirtis. J., S. ir R., nebūdami teisininkai, galėjo šį terminą suprasti plačiau, negu jis aiškinamas baudžiamojoje teisėje. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad kaltinamieji parodymus davė rusų kalba ir jie buvo verčiami į lietuvių kalbą dalyvaujant vertėjui. Rusų kalboje žodis „apiplėšti“ turi du atitikmenis – „razboj“ ir „ograbljenje“. Vienas jų reiškia plėšimą, kitas atvirąją vagystę. Tai, kad pats nusikaltimas prieš O. S. ir P. padarytas plėšimo būdu, dar neįrodo, kad J. kurstė panaudoti prieš O. smurtą, grasinimus ar pasinaudoti bejėgiška jo būkle, ko reikalauja įstatymas“ [16].

Byloje nėra įrodymų, kurie patvirtintų Apeliacinio teismo išvadą, kad J. kurstė pagrobti O turtą panaudojant smurtą arba grasinimus arba pasinaudojant jo bejėgiška padėtimi. Pats J, apklaustas kaip įtariamasis, teigė, kad siūlė jėga išplėšti O portfelį jam iš rankų, nes šis yra silpnas ir nedidelio ūgio, smulkaus kūno sudėjimo. Jis neigė, kad siūlė nukentėjusįjį užpulti ginklu. Šie jo parodymai nėra paneigti nagrinėjant bylą teisme. Tai, kad S ir P plėšimo būdu, panaudodami šaunamąjį ginklą, pagrobė O turtą, dar nepatvirtina, kad kurstyamas buvo būtent plėšimo būdu pagrobti nukentėjusiojo turtą. Vienas iš svarbesnių teismo argumentų yra tas, kad nukentėjusysis yra silpnas, nedidelio ūgio ir smulkaus kūno sudėjimo. [domu, ar pasikeistų veikos vertinimas, jei nukentėjusysis būtų sportiško kūno sudėjimo? Ko gero, kad pasikeistų. Tokiu atveju kalbėti apie ekscesą nebūtų prasmės.

Šioje byloje yra dar viena įdomi detalė: kolegija vartoja, manyčiau, netinkamus argumentus. „S. ir R. nebūdami teisininkais galėjo suprasti šį terminą „apiplėšti“ kitaip...“. Akivaizdu, kad daugeliu atvejų kaltininkai nėra teisininkai, juo labiau, kad ir patys teisininkai gali skirtingai interpretuoti vieną arba kitą sąvoką.

Teismų praktikoje dažniausiai pasitaiko situacija, kai bendrininkai neigia, jog susitarimas buvo smulkiai aptartas. Pavyzdžiui, buvo susitarimas slapta vogti, o ne plėšti. Bendrininkai teigia, jog jie nesuprato kitų asmenų daromų veiksmų pobūdžio, todėl kitų bendrininkų atliktus veiksmus reikėtų vertinti kaip vykdytojo ekscesą.

„Tarp R., Ž. ir M., buvo susitarimas „pavagiliauti“. Bendrininkams tariantis apie sumanymo užvaldyti svetimą turta igyvendinimo būdą, buvo aptariami ir šio sumanymo igyvendinimo aplinkybės bei konkretūs veiksmai: M. sakęs, kad žino, pas ką yra daug aukso ir pinigų, kad tai yra nusenėję žmonės, kurie per daug nesipriešins ir kuriuos reikės tiksliai surišti. Šiems veiksams ir buvo pasiruošta: nupirkta lipni juosta, iš Ž. bagažinės paimta ir paduota virvė supjaustyta į keturis gabalus, kad būtų surištos kojos ir rankos nukentėjusiesiems“ [17].

Akivaizdu, kad šiuose pasiruošimo veiksmuose dalyvavo visi bendrininkai, jie suprato ir suvokė, kad turta bus užvaldytas įsibraunant į gyvenamąją patalpą ir palaužiant turto savininkų – nukentėjusiųjų – pasipriešinimą jiems surišant rankas ir kojas, apklįjuojant lipnia juosta burnas ir taip atimant pastariesiems galimybę priešintis. Dėl to visiškai pagrįsta yra teismo nuostata neigianti eksceso buvimą plėšiant.

Gana netikėtas teismo sprendimas svetimo turto užvaldymo atveju, kai konstatuojama, kad smurto pavartojimą nulėmė nepalankiai kaltininkams susiklosčiusi situacija:

„Kaip seka iš bylos medžiagos padaryto nusikaltimo organizatoriui teismo pagrįstai buvo pripažintas nuteistasis M., kuris gerai pažinojo P. ir palaikė ryšį su juo. Būtent P. jis skambino telefonu kviesdamas atvažiuoti į Šiaulius. Ž. į Šiaulius važiavo paprašytas P., nes šis neturėjo automobilio ir savo atvykimo pas M. sąlygą siejo su sutikimu jį nuvežti. Kelionės į Šiaulius tikslą, jis suvokė, nes M. jau anksčiau minėjo, kad jam reikia mobilaus telefono, tačiau Ž. jo nedetalizavo. Atvykus į Šiaulius kurį laiką visi trys kalbėjosi sėdėdami mašinoje, tačiau byloje nėra duomenų, kad pokalbis tuo metu vyktų dėl mobilaus telefono pagrobimo. Kaip nustatyta, vėliau P. ir M. kalbėjosi dviese išlipę iš mašinos. Būtent tuo metu buvo detalizuotas susitarimas dėl mobilaus telefono pagrobimo. Susitarimas buvo užvaldyti mobilųjį telefoną apgaulės būdu. M. patvirtino, kad dar prieš kelias dienas iki nusikaltimo padarymo buvo susitikęs su Ž. ir P. ir klausė jų „kas galėtų atimti mobilųjį telefoną“ [18].

Analizuojant šioje byloje surinktus įrodymus galima teigti, kad buvo susitarta pagrobti mobilųjį telefoną būdu, nesusijusiu su smurto pavartojimu, arba susitarimas apėmė visus galimus pagrobimo būdus, nors mobilusis telefonas užvaldytas nepanaudojant smurto.

Tik tada, kai po P komandos Ž pradėjo važiuoti ir nukentėjusysis užsoko ant automobilio ir rankomis į jį įsikibo, P sudavė kelis smūgius nukentėjusiajam per rankas ir jį išstūmė. Taigi smurtą pavartojo tik vienas iš bendrininkų – P. Čia teismas konstatavo, kad smurto naudojimas nulėmė nepalankiai kaltininkams susiklosčiusią situaciją, apsunkinančią svetimo turto užvaldymą.

Kolegija konstatavo, kad P. smurtą panaudojo tik dėl darant nusikaltimą kilusių problemų, susijusių su rankoje laikyto mobiliojo telefono užvaldymu, esant staiga susiformavusiai, o ne išankstinei tyčiai, todėl yra pagrindas manyti, kad šioje byloje įvyko vykdytojo, t. y. P, ekscesas.

Diskutuotina kolegijos nuostata eksceso klausimu. Juk esant bendrininkavimui nereikalaujama, kad visi bendrininkai visiškai realizuotų jiems inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėtį. Kai bendrininkai yra pasiskirstę vaidmenimis, tiesiogiai nusikalstamą veiką padaro ne visi, o tik kai kurie jų. Kitais atvejais visi arba kai kurie bendrininkai realizuoja tik dalį jiems inkriminuotos nusikalstamos veikos požymių. Šioje byloje pil. Ž sėdėjo už automobilio vairo ir vykdė pil. P komandą važiuoti iš įvykio vietos. Taigi pil. Ž realizavo dalį plėšimo objektyviųjų požymių – dalyvavo pagrobiant mobilųjį telefoną, tačiau nenaudojo smurto. Darytina išvada, kad pil. Ž veiksmus taip pat galima būtų vertinti kaip plėšimą. Kolegijos pagrindinis argumentas buvo tas, kad pil. Ž nesitarė pagrobti mobilųjį telefoną panaudojant smurtą, o suvokė kitoki susitarimo pobūdį (pagrobti telefoną vagystės būdu).

Kitoje kasacinėje byloje, kuri savo padarytos nusikalstamos veikos požymiais panaši į prieš tai analizuotą teismų praktikos pavyzdį, ekscesas nenustatytas:

„S. ir M. prašo jų veiką perkvalifikuoti iš plėšimo sudėties į vagystę, kadangi užvaldant svetimą turta jie nemušė nukentėjusiojo bei neatliko kitų veiksmų, kurie sudaro plėšimo sudėties objektyviuosius požymius. Fizinį smurtą nukentėjusiojo atžvilgiu naudojo tik kitas bendrininkas Č., o S. ir M. tik vaikščiojo po kambarį ir rinko daiktus“ [19].

Visi bendrininkai neigė išankstinį susitarimą padaryti plėšimą. Kolegija savo sprendimą motyvavo tuo, kad įstatymas nereikalauja, kad visi bendrininkai visiškai realizuotų daromos nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius. Šiuo atveju Č naudojo fizinį smurtą, o S ir M, suvokdami, kad smurtas naudojamas siekiant palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą, tuo pasinaudami vaikščiojo po kambarį ir rinko daiktus, kuriuos vėliau užvaldė. Taigi plėšimo nusikalstamos veikos sudėtį kiekvienas iš kaltininkų realizavo iš dalies.

4.3. Eksceso baudžiamasis teisinis vertinimas grupinių nužudymų atvejais

Grupinio nužudymo atveju gana dažnai pasitaiko vykdytojų ekscesų. Taip būna tada, kai bendroji bendrininkų tyčia neapima gyvybės atėmimo, tačiau vienas arba keli bendrininkai nužudo arba kėsinaisi nužudyti. Tik jie atsako už nužudymą, o kiti atsako pagal bendrą susitarimą už tai, ką apėmė jų tyčia. Čia reikia turėti galvoje tai, kad vykdytojo ekscesas galimas tik tada, kai apie nužudymą bendrininkai visai nekalbėjo, nebuvo ir kitų aplinkybių, iš kurių galima buvo suprasti, kad tai įmanoma. Taigi nužudymų bylose vykdytojo eksceso klausimas sprendžiamas gana paprastai, neatsižvelgiant į tai, kad asmuo savo veiksmais nepadarė nukentėjusiajam mirtinų kūno sužalojimų:

„E. B., M. Z. nuteisti už tai, kad 2002 m. gegužės 26 d., apie 22 valandą, pataisos darbų kolonijoje, esančioje E. B.

suorganizavus ir sukvietus nuteistuosius T. L., M. Z., parūpinus nusikaltimo įrankius – metalinius strypus, medinius pagalius, kuoką, bendrais veiksmais, itin žiauriai, sukeldami didelės kančias, E. B. rankomis, metaliniu strypu, mediniu pagaliu suduodamas nukentėjusiajam nuteistajam E. K. daugybinius smūgius į galvą ir kitas kūno vietas, M. Z. metaliniu strypu suduodamas daugybinius smūgius E. K. į kojas ir kitas kūno vietas, iš viso bendrais veiksmais suduodami 40 smūgių, nukentėjusiajam padarė 92 atskirus kūno sužalojimus (galvoje 30), nuo kurių E. K. 2002 m. gegužės 27 d. mirė, t. y. tyčia itin žiauriai jį nužudė“ [20].

M. Z. apeliavo į tai, kad teismai jo veika neteislingai kvalifikavo pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktą ir ji turi būti perkvalifikuota pagal BK 135 straipsnio 1 dalį, t. y. kaip sunkus sveikatos sutrikdymas. Jis neturėjo motyvų ir nenorėjo padaryti E. K. sunkių sužalojimų, kurie galėtų sukelti jo mirtį. E. B. parengė nusikaltimą, bet su juo nesitarė ir nepasakė, kad ketina E. K. sunkiai sužaloti arba net nužudyti. Jis suprato, kad E. B. nori E. K. pamokyti ir jį sumušti, nes prieš tai pastarojo buvo sumuštas, todėl E. B. veika turi būti vertinama kaip vykdytojo ekscesas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 8 punkte išaiškinta, kad jei smurtą nukentėjusiojo atžvilgiu naudojo keli asmenys ir šis mirė nuo visų padarytų sužalojimų, tai pagal BK 129 straipsnį atsako visi kūno sužalojimus padarę asmenys. Nebūtina, kad kiekvienas iš tokių vykdytojų padarytų mirtinus sužalojimus [21].

Kitas teismų praktikos pavyzdys byloja apie vykdytojo eksceso buvimą:

„Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu K. ir Ž. nuteisti už tyčinį taksi automobilio vairuotojo J. nužudymą padarytą dėl savanaudiškų paskatų. Nuteistieji, turėdami tikslą užvaldyti svetimą turtą 1999 m. kovo 29 d. apie 1 val. UAB „Smūgis“ taksi automobiliu „Renault 9“, kurį vairavo J. atvažiavo į aikštelę, esančią ties namu Nr. 46 Pašilės gatvėje Kaune. K. automobilyje pareikalavo iš vairuotojo pinigų, o Ž. tuo metu sugriebė J. už kaklo ir taip jį laikė. Vairuotojui atidavus K. 36 lt, pastarasis, Ž. tebelaikant J. už kaklo, du kartus peiliu smogė J. į krūtinę, padarydamas durtines pjautines dešinės pusės krūtinės ląstos ir pilvo žaizdas su viršutinės pasaito venos ir aortos sužalojimu. Nuo šių sužalojimų atsiradus komplikacijoms J. mirė“ [22].

Apeliacinės instancijos teismas nutartyje konstatavo, kad Ž tyčia nužudyti J neįrodyta, o K veiksmai nuo to momento, kai J atidavė jam pinigus, laikytini vykdytojo ekscesu.

Kasaciniame skunde prokuroras nesutinka, kad K smūgiavimas nukentėjusiajam peiliu, turėtų būti vertinami kaip vykdytojo ekscesas. Kasatoriaus nuomone, peržengti susitarimo ribas įmanoma tik tada, kai bendrininkai jas apibrėžia. Šiuo atveju ir K, ir Ž veikė be išankstinio susitarimo, tyčia užvaldyti J turtą kilo staiga ir buvo nedelsiant realizuota abiejų bendrais aktyviais veiksmais. Taksisto laikymas už kaklo prieš pasisavinant pinigus ir tuo metu, kai K smūgiavo peiliu, akivaizdžiai rodo, kad Ž buvo aktyvus nužudymo vykdytojas. Be to, padarę nusikaltimą nuteistieji kartu naudojo pagrobtais pinigais. Tokie Ž veiksmai prieštarauja jo teiginiams apie tyčios nužudyti taksistą nebuvimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija atmetė prokuroro motyvus. Kolegija konstatavo, kad teisiemieji susitarė padaryti plėšimą. Tai įrodo jų bendri, suderinti veiksmai užpuolant nukentėjusį ir reikalaujant atiduoti pinigus. Byloje nėra įrodymų, kad teisiųjų susitarimas apėmė ir nužudymą. Ž tvirtinimas, kad K nukentėjusį nužudė savo iniciatyva ir jam šie K veiksmai buvo netikėti, niekuo nepaneigtas. Tai, kad atėmus pinigus Ž dar tebelaikė nukentėjusį už kaklo, kai K ėmė jį badyti peiliu, nėra pakankamai rimtas pagrindas daryti išvadą, kad Ž taip padėjo padaryti nužudymą. K po nužudymo pasakė, kad žudyti nereikėjo. Tai irgi rodo, kad tai buvo jo vieno iniciatyva ir veiksmai.

Taigi Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija palaikė Apeliacinės instancijos teismo priimtą sprendimą K veiksmus vertinti kaip vykdytojo ekscesą žudant.

4.4. Kiti eksceso baudžiamojo teisinio vertinimo aspektai

Kitas teismų praktikos pavyzdys gerai iliustruoja teisinę problemą, kai teismas faktiškai konstatuoja nenustatytą vykdytojų ekscesą ir tokiu atveju kyla nusi-kalstamos veikos kvalifikavimo problema:

„A. ir R. buvo kaltinami turto prievartavimu iš Š. Turtinės pretenzijos buvo grindžiamos 8000 JAV dolerių skola, susidariusia iš ankstesnių A. ir nukentėjusiojo turtinių santykių. Tačiau iš jo buvo reikalaujama 50 000 tūkstančių JAV dolerių, grasinant susidoroti su juo ir jo šeima. Byloje taip pat nustatyta, kad A. įtraukė į skolos „išmušimo“ procesą ne vien tik R., bet ir kitus nenustatytus asmenis, kurie ir padidino reikalavimą iki tokios sumos“ [23].

Vilniaus apygardos teismas perkvalifikavo teisiųjų veika iš turto prievartavimo į savivaldžiavimą motyvuodamas tuo, kad jų tyčia buvo nukreipta į 8000 JAV dolerių skolos gražinimą. Kartu teismas konstatavo, kad „tai, kad skambinė nenustatyti asmenys reikalavo didesnės pinigų sumos, nėra pakankamas įrodymas, kad tai buvo daroma su teisiųjų žinia, nes nepaneigia, kad skambinę asmenys ir be teisiųjų žinios, pasinaudami proga, siekė kartu ir patys pasipelniti“.

Čia reikėtų sutikti su O. Fedosiuko nuomone, kuris tokiais atvejais siūlo vadovautis taisykle: asmenys, vyk-dantys kito asmens teisę, be teisės turėtojo žinios pareiškiantys turtinį reikalavimą, aiškiai didesnę už teisės apimtį, atsako už turto prievartavimą [24, p. 207–208], tuo tarpu teisės turėtojas atsako, atsižvelgiant į jo kaltę, už savivaldžiavimą, jei žinojo apie prievartinius jo teisės vykdymo metodus. Jeigu teisės turėtojas nežino apie kitų asmenų naudojamą prievartą, jis visai netrauktinas baudžiamajon atsakomybėn.

Pasitaiko ir tokių atvejų, kai teismai padarytą nusi-kalstamą veika pripažįsta ekscesu net jei nenustatomas vienas iš bendrininkų¹, kuris peržengė susitarimo ribas:

„S. ir K. susipažinę tik prieš valandą bare ėjo vaikų darželio teritorija. Šioje teritorijoje pastebėjo keturis rūkančius

¹ Teisėjas tokį bendrininką vadina nepasisekusio bendrininkavimo dalyviu.

vaikinus. Praeidami pro šalį jie paprašė cigaretės, kurie į tai atsakė pašaipomis ir įžeidinėjimais. Pasijutę įžeisti ir pažeminti S. ir K. nutarė atkeršyti skriaudėjams, t. y. sumušti kuri nors iš buvusių darželio teritorijoje vaikinių. Maždaug po pusvalandžio jie pamatė link jų einantį vieną iš vaikinių, buvusį darželio teritorijoje. Kai šis priartėjo, pastarieji pradėjo jį mušti“ [25].

Akivaizdu, kad susitarta sumušti nukentėjusįjį, tačiau S sumušė nukentėjusįjį ir atėmė iš jo striukę ir laikrodį. K neneigia, kad girdėjo kaip S nukentėjusiojo prašė nusivilkti striukę ir matė striukės nuvilkimą momentą bet nematė, kaip buvo nusegtas laikrodis. Paėmęs šiuos daiktus, S pasišalino. Teismas konstatavo, kad K jokių veiksmų, sudarančių plėšimo objektyviuosius požymius, nepadarė, tuo tarpu S nepasisekuso bendrininkavimo dalyvis įvykdė ekscesą t. y. padarė veiką, kuri neįėjo į teisiamojo K tyčios turinį. K padaryta veika įvertinta kaip viešosios tvarkos pažeidimas.

ISVADOS

1. Vykdytojo eksceso esmė yra ta, kad bendrininkaujant pažeidžiamas susitarimas. Apibrėžiant ekscesą, randama labai daug įvairių šio baudžiamojo teisinio reiškinių sampratų, tačiau visose sampratose galime išskirti bendrus požymius, apibūdinančius šį reiškinį: tai, kad bendrininkai nėra iš anksto susitarę dėl veiksmų bendrumo ir iš anksto nežino apie vykdytojo veiksmus.

2. Baudžiamosios teisės teorijoje ekscesai, atsižvelgiant į bendrininkų susitarimo nukrypimo pobūdį, skiriami į kiekybinį ekscesą ir kokybinį ekscesą.

Kiekybinis ekscesas yra toks, kai vykdytojas padaro tokią nusikalstamą veiką tokią, kokią jis turėjo įvykdyti pagal bendrininkų susitarimą. Dažniausiai kiekybiniu ekscesu laikomos nusikalstamos veikos, kurios padaro žalą vienam objektui.

Kokybinis ekscesas yra toks, kai vykdytojas padaro nusikalstamą veiką, kurią buvo lenkiamas padaryti arba kurią padaryti jam padėjo kiti bendrininkai.

3. Susitarimą gali pažeisti ne tik vykdytojas, bet ir kiti bendrininkai, todėl tikslingiau vykdytojo ekscesą vadinti bendrininkų ekscesu. Bendrininkų ekscesas – vieno arba kelių bendrininkų padaryta nusikalstama veika, kurios neapima kitų bendrininkų sumanymas. Už bendrininkų ekscesą kylanti atsakomybė priklauso nuo kaltės ir jos formos.

4. Nustatant, ar buvo ekscesas, ar ne, siūlyčiau vadovautis dviem kriterijais: pirma, koks buvo bendrininkų susitarimas ir ar tiksliai apibrėžtas, ar ne; ir antras kriterijus – jei susitarimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, reikėtų nustatyti, ar vykdytojo veiksmai buvo tikėtini, ar ne.

LITERATŪRA

1. **Словарь** по уголовному праву. – Москва, 1997.
2. **Тарыбинė** baudžiamoji teisė. – Vilnius, 1972.
3. **Бентам И.** О судебных доказательствах. – Киев, 1876.
4. **Познышев С. В.** Основные начала науки уголовного права. – Москва, 1912.
5. **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. – Санкт-Петербург, 1902. Т. 1.

6. **Артюнов А.** Экссес исполнителя преступления соучастного в соучастии // Уголовное право. – Москва, 2003. Nr. 1.
7. **Тельнов П. Ф.** Ответственность за соучастие в преступлении. – Москва, 1981.
8. **Ананьин А. Ф.** Особенности эксцесса в преступлениях, совершаемых группой лиц // Конституция СССР и дальнейшее повышение эффективности норм уголовного права. – Свердловск, 1980.
9. **Милоков С. Ф.** Российское уголовное законодательство. Опыт критического анализа. – Санкт-Петербург, 2000.
10. **Wessels J.** Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius, 2003.
11. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2004
12. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje kasacinėje byloje Nr. 2K-563/2000.
13. **Piesliakas V.** Bendrininkavimas pagal bendrąją ir ypatinę baudžiamojo kodekso dalis// Socialistinė teisė. 1982. Nr. 4.
14. **Panevėžio** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 2-4-47/1999.
15. **Baudžiamoji** byla Nr. K-294/2002.
16. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-56/1999.
17. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-643/2002.
18. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241/2003.
19. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-235/2001.
20. **Kasacinė** byla Nr. 2K-31/2006.
21. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“.
22. **Kasacinė** byla Nr. 2K-808 2001 m.
23. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-224-96.
24. **Fedosiuk O.** Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius, 2002.
25. **Kauno m.** apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-901/2000.

THE PROBLEM OF THE EXCESS AN EXECUTOR IN THEORY OF CRIMINAL LAW AND PRACTICE

Aurelijus Gutasas *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The problems analysed in the article are connected to the excess an executor in theory of Criminal law and practice.

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Criminal Law Department, Assoc. Prof. Dr.

Everyone knows that several persons may commit a crime. This fact creates many problems of legal appraisal of a crime and imposing punishment for each participant of a crime. So criminal law from the old times knows the institution of the excess an executor. Excess an executor is the most complicated problem in our Criminal Law and the most debatable question in literature.

Legal appraisal of an action of each accomplice depends on the action of executor. All the accomplices are responsible for crime committed by executor. That means that organizer, instigator and assistant are responsible under the Law. This is general rule. But sometimes an executor commits something what oversteps the limit of common agreement. This situation is called "the excess of an executor". The limits of agreement

were broken down, so the only executor is responsible for the crime.

The author supposes that if the accomplice does something what oversteps the common design, this action doesn't relate other accomplices. The main goal of this article is a new conception in accordance which all accomplices may be oversteps the common design. The author suggested the excess an executor to denominate the excess of accomplices.

Apart form the theoretical aspects of this issue, the article draws attention to the problems arising in courts practice.

The article ends with conclusion and as well a list of references.

Keywords: complicity, the excess an executor, legal appraisal of an act committed by several persons.